

FIKH'IN VE FIKİH USÛLÜ'NÜN ARAP DİLİ ÇALIŞMALARINA ETKİSİ*

Yazan: eş-Şârif LETRUŞ

Çev: Murat SULA**

İlim adamları, Arap dili nahvinin ortaya çıkışına dair birbiriyle çelişen farklı rivayetler aktarmaktadırlar. Bunlar arasında; *“Ali b. Ebî Talib’in, Ebu’l-Esved ed-Duelî’ye yol gösterdiğini ve nahvin bazı kurallarını ona telkîn ettiğini söyleyenler olduğu gibi; Ali b. Ebî Talib’in nahvin kurallarını belirlediğini ve Ebu’l-Esved’in aynı yolu takip ettiğini iddia edenler ile, bu konudaki fikrin asıl sahibinin Ebu’l-Esved olduğunu, başlangıçta Ziyad b. Ebîhi’nin bu işe izin vermediğini ancak daha sonra fikir değiştirerek onun bu hususu onayladığını dile getirenler vardır. Buna karşın, Ali b. Ebî Talib ile Ebu’l-Esved’in yaşadığı asrın bu gibi eserlerin telifine ve kuralların belirlenmesine uygun bir dönem olmadığını düşünerek, bu gibi söylenti ve iddiaları toptan reddedenler de yok değildir”¹.*

Ahmed Emin, (ö. 1373/1954), nahvin ortaya çıkış tarihiyle ilgili olarak birçok kapalı noktanın olduğu görüşündedir. O, bu konuda şunları söyler: *“Nahvin başlangıç tarihi tamamen belirsizdir. Âniden Sibeveyh’in el-Kitab’ı gibi hacimli bir eserle karşılaşmıyoruz. Ancak bundan, önce nahvin ortaya çıkışı ve gelişimini doğrulayan bir özün olduğuna rastlamıyoruz. Bu konuda anlatılar sadra şifa olabilecek şeyler değildir”².*

Nahvin vaz’ının sebeplerine gelince; İbn Haldun (ö. 808/1406), bu sebepleri dil melekesinin kaybolmasıyla ilişkilendirerek şunları söyler: *“Bu konuda, yani Nahiv kaideleri konusunda, ilk defa yazı yazan Ebu’l-Esved ed-Duelî’dir. Rivayet edildiğine göre Ebu’l-Esved, bunu Ali b. Ebî Tâlib (r.a)’in tavsiyesi üzerine yapmıştı. Çünkü*

* Bu yazı, eş-Şârif Letruş tarafından kaleme alınıp Mostaganem Üniversitesi (Cezayir) tarafından çıkarılan *Mecelletu havliyyat’i-turâs* (Sayı: V, 2006, s. 95-102) isimli dergide, «أثر الفقه وأصوله في الدرس النحوي» başlığıyla yayımlanan makalenin çevirisi olup, 10.07.2008 tarihinde (<http://Annales.univ-mosta.dz/ar5/latroche.htm>) adresinden alınmıştır.

Tarihlerin miladi karşılıkları tarafımızdan ilave edilmiştir. Âyetler için DİB tarafından hazırlanan meâlden yararlanılmıştır.

** DEÜ İlahiyat Fak. Arap Dili ve Belağatı Araş. Gör., e-mail: murat.sula@deu.edu.tr

¹ Mâzin el-Mübarek, *en-Nahvu’l-Arabî, (el-İlletu’n-nahviyye; Neş’etuha ve tetavvuruha)*, Daru’l-fikr, (3. baskı), Beyrut 1981, s. 8.

² Ahmed Emin, *Duha’l-İslam, Dâru’l-Kitabî’l-Arabî*, (10. baskı), Beyrut trz., II, 285.

o, dil melekesinin değiştiğini fark etmiş ve (bunun) korunması gerektiğine işaret etmişti. Ebu'l-Esved de istikrâ yöntemiyle elde edilmiş belirleyici bir takım kurallarla nahiv konularını kayıt altına almaya çalışmıştı. Daha sonra da âlimler bu konuda eserler kaleme almaya devam ettiler. Dil melekesi yok olduğu için insanlar (nahiv kitaplarına) daha fazla ihtiyaç duyar hale geldiler ve bu ihtiyacın bir neticesi olarak bu ilim gelişti ve konuları mükemmelliğe kavuştu³.

Nahvin, başlangıçta basit bir şekilde ortaya çıktığı ve olgunluk ve kemal derecesine ulaşıncaya dek dikkate değer bir zaman aldığı tarihî olarak sabittir. "Bugün, nahivde şahid olduğumuz gelişmişlik, konuların farklı açılarından ele alınması, kuvvetli delillendirme yöntemi, doğru kıyas, isabetli inceleme ve mükemmel ta'lîl (illetlendirme) gibi teknik konular ancak hicrî dördüncü ve daha sonraki dönemlerde yazılabilmektedir. Zira hicrî dördüncü asır sonrası çağlar, nahivde en fazla yeniliklerin gerçekleştirildiği dönemler olmuşlardır"⁴. Nahvin gelişmesi ve meselelerinin çoğalması Nahiv Usûlü ilminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu konuda ilk eser yazanlar, Usûlu'n-nahvi'l-kebir ve's-sağîr isimli eseri kaleme alan Ebû Bekr Muhammed es-Serrâc (ö. 316/929), **el-Îzâh fi 'ileli'n-nahv**'in sahibi Ebu'l-Kâsım ez-Zeccâc (ö. 337/984), *el-Hasais* müellifi İbn Cinnî (ö. 329/940) ve aynı konuda *Lume'u'l-edille* ile *el-İğrâb fî cedeli'l-i'rab* isimli iki eserin yazarı İbnu'l-Enbârî Ebu'l-Berekât (ö. 577/1181)'tir.

İslâmî İlimlerin Nahiv Çalışmalarına Etkisi

Nahve dair ilmi araştırmalar birçok İslâmî ilimden etkilenmiştir. Bunlar arasında Kırâat, Hadis, Kelâm, Fıkıh, Fıkıh Usûlü ile diğer başka ilimleri de sayabiliriz. Nahvin Kur'an'la sıkı bir ilişkisi olmuştur. Hatta Kur'an, dil çalışmalarını tetikleyen en önemli etkidir. Kur'an, nahiv âlimlerinin konularla ilgili şâhidlerini aldıkları kaynakların başında gelmektedir. Onlar, sarf kuralları ile nahiv hükümlerinin açıklanmasını Kur'an'dan aldıkları şevâhide dayanarak yapmışlardır. Bu konuda er-Râgıb el-İsfahânî (ö. 502/1108) şunları kaydeder: "Kur'an-ı Kerimî'n lafızları, Arap kelâmının özü ve ifâde araçları olduğundan, fıkıhçılar hükümlerini ve filozoflar da konularını delillendirirken hep ona başvurmuşlar, şâirler şiirlerinde ve edebiyatçılar da nesirlerinde yine ona müracaat etmişlerdir"⁵.

Mahmud Süleyman Yakut, nahiv âlimlerinin Kur'an'a müracaatlarının sebeplerini; "Şüphesiz nahiv bilginleri, Allah'ın kelâmı olmasından dolayı tereddüt etmeden Kur'an'ı şahid olarak kullandılar. Çünkü o Kur'an, onlara göre, aynı zamanda fesâhatin zirvesinde idi ve orijinal Arap dilini ve onun üstün ifâde biçimlerin temsil etmekteydi. Çünkü o, nazil olan en beliğ söz ve o insanlığa ulaşan en güvenilir metin idi"⁶ sözleriyle dile getirirken bu konuda er-Râgıb el-İsfahânî ile aynı görüşte olduğunu vurgular.

³ Abdurrahman b. Haldun, *el-Mukaddime*, Matbaatu Abdurrahman Muhammed, Kâhire trz., s. 410.

⁴ Ahmed Süleyman Yakut, *Zâhiretu'l-i'râb fî'n-nahvi'l-Arabî*, Dîvanu matbûati'l-câmiyye, Cezair 1983, s. 156.

⁵ er-Ragıb el-Ashanî, *el-Mufredât fî garibi'l-Kur'ân*, (thk: Muhammed Seyyid Geylanî), Dâru'l-Marife, Beyrut trz., s. 6.

⁶ Mahmud Süleyman Yakut, *Mesadiru't-turasi'n-nahvi*, Külliyyetu'l-âdâb, Camiatu Tanta, 2003, s. 74.

Nahiv âlimlerinin Kırâat ilminden istifade etmelerinin sebebi, kırâat farklılıklarının nahvin hükümlerinin zenginleşmesinde ve zor görünen sorunların çözümünde etkin olmasında yatar. Çünkü "Kırâatler metin ve sened itibariyle oldukça sağlam ve güvenilirdir. Bundan dolayı, kuralların belirlenmesinde ve birçok ayrıntının kurula bağlanmasında, nahivciler bu ilimden istifade etmişlerdir. Aynı zamanda dilin, bu ilim sayesinde esneklik kazandığı ve konularının daha da zenginleştiği kesindir. Kırâat, uyulması ve müracaat edilmesi gerekli bir ilim dalıdır"⁷.

Nahiv çalışmalarının kırâatlerin etkisiyle başladığını gösteren delillerden biri⁸, Ebu'l-Esved'in öğrencilerinden olup aynı zamanda kurrâ olan, Yahya b. Ya'amer (ö. 129/746), 'Ansebetu'l-fil (ö. 100/718), Meymûn el-Akran, Nasr b. Asım (ö. 89/707), Abdurrahman b. Hürmüz (ö. 117/735)'ün ilk görüşlerinin nahivle ilgili olmasıdır. Hatta bundan dolayı, nahvin kurallarının ilk defa belirlenmesi bunlardan bazularına bile nispet edilmektedir.

Aynı şekilde, Hadîs ilmine ait olan el-Cerh, et-Tadil, es-Sefeh, el-Kizb, el-Gaflet, eş-Şuzûz, et-Tashîf, et-Tahrîf, el-Garîb, el-Müstedrek, el-Mustehrec, es-Sema, el-İcaze vb. terimlerin Nahiv'de de kullanılması, nahivcilerin ve dilcilerin Hadîs ilminden de etkilendiklerini açık bir şekilde ortaya koyar⁹.

es-Suyûtî, (ö. 911/1505), **el-Muzhir fî ulûmi'l-luga ve envâiha** isimli eserinin önsözünde "Bu, (Nahiv) şerefli bir ilimdir. Onun sıralanma şeklini, türleri ayrıştırılmasını ve bablara taksimini Arap dili ilimleri ile ona ait diğer dallarının türlerinde, eda şartlarında ve semasında Hadis ilmini taklid ettim"¹⁰ diyerek adı geçen eserde takip ettiği metodun Hadis ilminden mülhem olduğuna işaret etmektedir.

Nahiv ve Usûlu, kendinden önce tarih sahnesine çıkan Kelâm ilminden de etkilenmiştir. "Yeninin eskiden etkilenmesi eşyanın tabiatındandır. Hele önceliğe sahip olan, dîni ilimler gibi kutsallık ve yücelikle kuşatılmış veya Kelam ilmi gibi hayranlık, takdir ve hamaset yüklü bir ilim ise, nasıl olmasın"¹¹.

Kelâm ilminin nahve etkisini ortaya koyan göstergelerden biri, ed-Devr, el-Menzile beyne'l-menzile, Terâfu'u'l-ahkâm, el-Hükmu't-târi, es-Sebr ve't-taksîm, el-Muaraza, et-Tenakuz, et-Tearuz, el-İstidlal, el-Aks, ed-Def, el-Men vb. terimlerin nahivde de kullanılmasıdır¹².

Fıkıh'ın ve Fıkıh Usûlü'nün Nahve Etkisi

Fıkıh Usûlu ilmi, nahiv ve usûlünden önce ortaya çıkmıştır. Bunun böyle olduğuna dair delilimiz, "Tefrî' (alt bölümlere taksim), fer'in asla kıyası, eşbah ve

⁷ İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırâati'l-aşer*, (tsh: Muhammed es-Sabbâğ), Menşûratu Daru'r-fikr, (trçz.), I, 9-10.

⁸ Tahir Süleyman Hamûde, *el-Kıyas fî'dersi'l-lugavî*, ed-Daru'l-câmiyye, 2. baskı, İskenderiyye 1992, s. 18.

⁹ Şerafuddin Ali, *Mustalahu'l-Hadîs ve eseruh ala'd-dersi'l-lugavî inde'l-Arab*, Daru'n-nahda, Beyrut 1983, s. 41.

¹⁰ Celaleddin es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ulûmi'l-luga ve envâiha*, (thk: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Mısır 1958, s. 1.

¹¹ Mazin el-Mübarek, *en-Nahvu'l-Arabî*, s. 79.

¹² Eşref Mahir en-Nevacî, *Mustalahatu ilmi Usûli'n-nahv*, Daru Gureyb, el-Kahire 2001, s. 123.

nazair, illetlerin açıklanması gibi konulara önem veren nahivciler, adı geçen konularla ilgili eserlerin tamamının, Fıkıh Usûlü kurallarını belirleyen ve sağlamlaştıran dört mezhep imamından sonra kaleme almış olmalarıdır. Bu da bize; Fıkıh Usûlü, Nahiv ve Nahiv Usûlü'nden önce olduğunu ve bu ilimlerden ikincinin birinci ilimden etkilendiğini¹³ göstermektedir.

Ebu'l-Berekât el-Enbârî, *Lumeu'l-edille* isimli eserinin mukaddimesinde; "Kıyas ve kıyasın terkibu'l-kıyas, kıyasu'l-ilm, kıyasu's-şebih ile kıyasu't-tart vb. kısımları kendisiyle bilinebilen *Cedel* ve *Nahiv Usûlü* ilimleri, *Fıkıh Usûlü* tarzındadır. Aralarındaki bağlantı apaçıktır. Çünkü Nahiv, Fıkıh gibi menkulden aklileştirilmiş bir ilimdir"¹⁴ demektedir.

İrab ile Fıkıh arasındaki benzerliklerden biri de, geçerli kuralın dışına çıkılması olgusudur. Bu da, nahvin fıkihtan etkilendiğine işaret eder. Ebu'l-Kâsım ez-Zeccâcî (ö. 337/948) bu konuda şunları kaydeder: "İrabda asl olan harekedir. Bazen bunun dışına çıkılarak irab işareti harf olur. Aslında bu kuraldan çıkış, sadece Nahiv'de görülen bir şey değildir, aksine diğer İslâmî ilimlerde de mevcuttur"¹⁵.

Fıkıh ile Fıkıh Usûlü'nün Nahiv ve Nahiv Usûlü'yle, terim, metod ve birbiriyle girift olmasını şöyle özetleyebiliriz.

1- Nahiv ve Nahiv Usûlü'nün birçok terimi Fıkıh ve Usûlü'nden alınmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

a- **Nesh**: Fıkıh usûlcülerine göre nesh, "Yürürlükteki bir uygulamanın, açıkça veya zımnen geçersiz olduğunu gösteren bir delile dayanan hükümle iptal edilmesidir" ya da "Önceki delille uygulamaya konan bir hükmün geçersiz olduğuna dair başka bir delilin ileri sürülmesidir"¹⁶.

Nahivcilere göre ise nesh, Kâne [كان], Zanne [ظن] fiilleri ile bunların benzerlerinde geçerlidir. Bu fiiller, mübteda ile haberin başına gelir ve bu iki ögenin hükümlerini değiştirir. Bu fiillere **Nevâsih**, amellerine de **Nesh** denir.

b- **Ta'lik**; Fıkıh usûlüne göre, eşi öldüğünden dolayı dul kalan veya boşanmış olup iddetini tamamlamayan kadına **Muallaka** denir. Bu durumdaki bir kadın, evli sayılmaz ve evlenme yetkisine de sahip addedilmez. İşte bu kadın, muallâkadır¹⁷. Konuyla ilgili Kur'an'da şu ayet geçmektedir. ﴿فَلَا تَنْبِئُ كُلَّ الْمَيْتِ﴾¹⁸.

Nahiv'de **ta'lik**, Zanne [ظن] ve benzerleri ile ilgili bir uygulamadır. Ta'lik, söz konusu fiil/lerin amel etmemesi veya lâfzen ve manen iki mefûle doğrudan etki etmemesidir. Arapça cümlede ta'lik, bu fiil/lerden biri, nafiye mâ [ما النافية]'sı, cümlede geçen açık veya gizli yemin ifadesi, ibtida lamı [لا الابتداء], soru edatı gibi cümlenin başında olması gerekenlerden önce bulunursa, görülür. Bu bakımdan bu

¹³ Ahmed Süleyman Yakut, *Zâhiretu'l-irab fi'n-nahvi'l-'Arabî*, s. 79.

¹⁴ A.g.e., s. 157.

¹⁵ Ebu'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *el-İzah fî ulûmin'n-nahiv*, (thk. Mazin Mübarek), Daru'l-'Arûbe, el-Kahire 1960, s. 73.

¹⁶ Abdulvehhab Hallaf, *İlmu usûli'l-fıkh*, el-Cezair, 1990, s. 222.

¹⁷ Süleyman el-Cemel, *Haşiyetu'l-Cemel ale'l-Celâleyn*, el-Matbaatu'l-ticariyyeti'l-kübra, Mısır.

¹⁸ "... Bâri birisine tamamen kapılıp da diğerini askıya alınmış gibi bırakmam" (Nisa, 4/129).

durum, boşanmış olduğu halde evli olmayan kadına benzetilerek, manen değil "lâfzen hükmün kaldırılması" anlamında **el-İlgâu'l-lâfzî** [الإلغاء اللفظي] şeklinde isimlendirilmiştir¹⁹.

c- **Ta'diye**: Fıkıh Usûlü terimlerinden olup, "Bir hükmün furû'da asıl hüküm gibi geçerli olması"²⁰ anlamında kullanılır. Nahiv âlimleri ise, ta'diyeyi, "Geçişsiz bir fiilin geçişli veya bir mefûle geçişli olan fiilin iki mefûle ya da iki mefûl alan fiilin üç mefûl almasını sağlamak"²¹ manasında kullanırlar.

Nahiv bilgileri, Fıkıh ve usûlünden sınırsız sayıda terim almışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır: el-Kıyas, el-İllet, el-İbtida, el-Kinaye, ez-Zahir, eş-Şart, el-Lağv, el-Hal, el-İcma, el-İstinbat, et-Tart, Kıyasu's-şey, Kıyasu'l-illet, el-Kıyasul-celi, el-Kıyasu'l-hafi ve illet ile türlerine ait özel terimler²².

2- Aşağıdaki ifadeler, nahivcilerin takip ettikleri çalışma metodlarında Fıkıh ve Fıkıh Usûlü'nden etkilendiklerini açıkça ortaya koymaktadır.

İbn Cinnî (ö. 398/1002), *el-Hasâis* isimli eserinde takip ettiği metodun, Fıkıh Usûlü metodunun izlerini taşıdığını şu cümlelerle ifade etmektedir. "İki şehrin (Basra ve Kûfe) âlimlerinden Nahiv Usûlü ile ilgilenenlerin herhangi birinin Kelam ve Fıkıh Usûlü'ne itirazda bulduklarını bilmiyorum"²³.

İbnu'l-Enbarî, *el-İnsaf fi mesâilil-hilaf beyne'n-nahviyyîne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn* isimli eserini telif ederken fıkıhçıların metodlarından etkilendiğini şu cümlelerle dile getirir: "Nizamiye Medresesi'nde Arap dili ile ilgilenen edebiyat bilgisine sahip bir grup fıkıhçı ile fıkıh eğitimi almış edebiyatçılar; Basra ve Kûfe nahiv âlimleri arasındaki ihtilaflı meseleleri, Şafîiler ile Hanefîler arasındaki ihtilaflı konuları içeren eserlerin tertibine uygun biçimde bir kitap telif etmemi benden talep ettiler"²⁴.

Arap dili âlimlerinin fıkıhçıların metodlarından etkilendiklerini gösteren bir başka delil ise, nahivcilerin hükümleri açıklarken fıkıhçıların benimsedikleri genel hükümleri temel almalarıdır. Saîd el-Efgânî bu konu hakkında şöyle demektedir: "Fıkıhçılar hükümlerini sema, kıyas ve icmâa dayandırdıkları gibi nahivciler de aynı şekilde sema, kıyas ve icmâa dayandırmışlardır"²⁵. Mazin el-Mübarek, nahivciler ile fıkıhçıların metodları arasında benzerlik olduğunu; "Nahiv âlimi ile fıkıhçı arasındaki benzerliğe gelince; fıkıh âlimi, hadisi muhaddislerden alır, onda talil, istinbat ve kıyas açısından tasarrufta bulunurken; nahivci de dille ilgili rivayeti, bedevilerden alır ve o rivayette fıkıhçının hadisteki tasarrufu gibi tasarrufta bulunur"²⁶ sözleriyle teyid eder.

¹⁹ Muhammed Semir Necib el-Lebdî, *Mustalahu'n-nahviyye ve's-sarfiyye*, Daru's-sekâfe, Cezair, trz., s. 155.

²⁰ Ahmed Süleyman Yakut, *Zâhretü'l-irab fi'n-nahvi'l-'Arabî*, s. 160.

²¹ Muhammed Semir Necib el-Lebdî, *Mustalahu'n-nahviyye ve's-sarfiyye*, s. 146.

²² Eşref Mahir en-Nevacî, *Mustalahatu ilmi Usûli'n-nahv*, Daru Gureyb, Kahire 2001, s. 122.

²³ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, Kahire trz., I, 2.

²⁴ İbnu'l-Enbarî, *el-İnsaf fi mesâilil-hilaf beyne'n-nahviyyîne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, (tahkik: Muhammed Muhyiddin), *el-Matmaatu't-ticariyyeti'l-kübra*, 1955, I, 3.

²⁵ Seyyid el-Afganî, *Fi Usûli'n-nahv*, Dimeşk 1951, s. 83.

²⁶ Mazin el-Mübarek, *en-Nahvu'l-'Arabî*, s. 85.

3- el-Ferrâ (ö. 822/1419)'nin *Ma'ani'l-Kur'ân*'ı, el-Ahfeş (ö. 830/1426)'in *Mecâzu'l-Kur'ân*'ı, İbn Kuteybe (ö. 276/889)'nin *Te'vilatu müşkili'l-Kur'ân*'ı gibi, fıkıhın yanında diğer dînî konuları da içeren kitapların mevcudiyetidir.

Ayrıca, Ebu'l-Esved ed-Duelî (ö. 69/688), Abdurrahman b. Hüzmüz (ö. 117/735), el-Halil b. Ahmed (ö. 175/791), Abdullah b. Ebi İshak el-Hadremi (ö. 117/735), Ebû 'Amr b. El-'Alâ (ö. 154/770), Sîbeveyh (ö. 180/796), el-Kisaî (ö. 197/812), el-Ferrâ (ö. 207/822), el-Müberred (ö. 285/898), Sa'leb (ö. 291/903), Ebû Sa'îd es-Sîrafî (ö. 368/978), Ebû Ali el-Fârisi (ö. 377/987), el-Asma'î (ö. 216/831) ve İbn Cinnâ (ö. 392/1002) gibi kişilerin nahiv âlimi olmalarının yanı sıra, fıkıh bilgisine de vâkıf olmaları.

Mutezile ekolüne mensup kelimci Sümâme b. Eşres (ö. 213/828)'in el-Ferrâ hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunduğu rivayet edilir: *"Ona uğradım, dil konusundaki bilgisini kontrol ettim ve onun bir derya olduğunu fark ettim. Sahip olduğu nahiv bilgisi yönünden o, döneminin mümtaz bir şahsiyeti; fıkıh alanında ise toplumdaki farklılıklara ince ayrıntularıyla hâkim biri idi"*²⁷.

Eserlerinde nahiv, fıkıh ve kelâma dair konuları ele alanlara, *"Yetenekli nahiv bilgini, el-Cubbâî'nin önde gelen dostlarından olup itikadî yönden mutezili olmasına rağmen elli sene kadar insanlara Hanefî mezhebine göre hatasız fetva veren"* es-Sîrafî örnek verilebilir²⁸.

el-Ferrâ'dan şöyle bir hikâye nakledilir: Adamın biri yanına gelir ve *"Ey Ebu Zekeriyya! Sana fıkıhla ilgili bir mesele sormak istiyorum"* der. Bunun üzerine el-Ferrâ, *"Sor bakalım"* cevabını verir. Adam, *"Sehiv secdesinde hata edene ne gerekir ı"* der. el-Ferrâ, *"Hiçbir şey gerekmez"* cevabını verir. Bunun üzerine adam el-Ferrâ'ya, *"Bu hükme nereden ulaştın"* sorusunu yöneltir. el-Ferrâ da cevap olarak; *Arap Dilinde kullandığımız kıyas kuralına göre vardım. O da şudur ki: "el-Musağğaru lâ yusağğar" yani, tasğîri yapılan bir daha tasğîr yapılmaz kuralıdır. Buna göre sehiv secdesinde hata eden için ikinci bir sehiv secdesi gerekmez"*²⁹ der.

Fıkıhın nahiv düşüncesi üzerindeki etkisini, fıkıhçıların fikirlerinden etkilenen, onların tabirlerini çokça kullanan ve hatta fıkıhçıların bazı meselelerine kıyas yapan ez-Zeccâc'da net bir şekilde görüyoruz: O, kural dışına çıkmanın sebebini açıklarken şu cümlelere yer verir: *"Biz, daha önce bir şeyin tutunabileceği bir asla sahip olması gerektiğini ve takip edeceği bir örneğinin de bulunmasının lüzumlu olduğunu zikretmiştik. Fakat bazen o şeyde, genel kuraldan ayrılmasına sebep olan bir illet ortaya çıkabilir. Ancak bu, o şey için bir eksiklik değildir ve durum, diğer ilimlerde hatta dînî ilimlerde de mevcuttur. Mesela namaz, ergenliğe ulaşan her erkek ve kadına farzdır. Ancak, bazen bir illet ortaya çıkar ve o illet, namazın farziyyetini o kişiden düşürür. Yine korunaklı bir yerden mal çalan hırsıza kesme cezası uygulanır. Fakat bazılarında bu ceza, (bir illet sebebiyle) düşer"*³⁰.

²⁷ A.g.e., s. 82.

²⁸ A.g.e., s. 83.

²⁹ A.g.e., s. 82.

³⁰ Ebu'l-Kasım ez-Zeccâcî, *el-İzâh fî ulûmi'n-nahv*, s. 72-73.